

יער המלאכים-שחריה

יער המלאכים-שחריה, המשתרע על פני 7,000 דונם, נמצא כארבעה ק"מ ממזרח לקרית גת. היער נקרא על שמה של מעברת שחריה, שנוסדה בשנת 1956 מעט ממערב למקום שהיער ניטע בו. חלק מיערות השפלה ובהם יער המלאכים ניטעו ביוזמת קרן קימת לישראל על ידי תושבי המעברה. עם פירוק מעברת שחריה נוסדה במקום חווה של תנועת הקיבוץ המאוחד, שפורקה מאוחר יותר גם היא.

קרן קימת לישראל החלה בנטיעת יער שחריה בשנת 1954. קהילת יהודי לוס אנג'לס, שתרמה ליצירת היער, מונצחת בחלקו הצפוני (אנג'לס בעברית - מלאכים). קק"ל טיפחה חלק זה של היער, המשתרע מצפון לכביש קרית גת - בית גוברין (כביש 35). הטיפוח כלל, בין השאר, דילול עצים להבטחת המשך התפתחותם ועמידותם בשנות בצורת. פעולה זו מאפשרת התחדשות טבעית של היער מזרעים.

קק"ל הציבה ביער חניוני נופש מצוידים בשולחנות פיקניק ובמתקני משחק לילדים והכשירה דרכי יער המובילות אליהם. חפירות ארכיאולוגיות חשפו ביער אתרי עתיקות. בחניון המרכזי הוצבו מתקני משחקים מותאמים לילדים עם מוגבלויות ושירותים נגישים.

היער והמתקנים שבו פותחו בסיוע ידידי קק"ל בארצות הברית ובאוסטרליה.

גיאוגרפיה

יער שחריה נטוע בשיפוליה הדרומיים-מערביים של שפלת יהודה - אזור ביניים המפריד בין הרי יהודה ומישור החוף. שיאי גבעות השפלה, באזור בית שמש ובית גוברין, מתנשאים לרום של 400 מטרים מעל פני הים. הגבעות משתפלות מערבה ובאזור שחריה הן מתנשאות לרום של כ-230 מטרים מעל פני הים.

שפלת יהודה בנויה בעיקרה קירטון, סלע רך ולבן. סוג סלע זה מתבלה בקלות ולפיכך יוצר נוף של גבעות מעוגלות בעלות מדרונות מתונים. לעתים קרובות מכוסים המדרונות בקרום סלע קשה יותר, הקרוי נארי, שעוביו אינו עולה בדרך כלל על עשרות סנטימטרים. מדרונות הקירטון אינם פוריים ועל כן נטעה בהם קק"ל עצי מחט המסוגלים להתפתח היטב על מסלע זה. בגיאיות שבין הגבעות מצטברת אדמה פורייה ולפיכך אפשר לנצלם לחקלאות ולנטיעת עצי יער רחבי עלים כגון חרוב, תאנה וזית.

מאז ימי קדם ידע האדם לנצל את תכונות הסלע בשפלה לחציבת מערות שימשו למגוון רחב של מטרות - מגורים, בורות מים, מחסנים, בתי-בד, גידול יונים וקבורה. מערות גדולות שנחצבו בצורת פעמון שימשו מחצבות להפקת חומר גלם לבנייה. סוג אחר של מערות שזוכה לפרסום נרחב ומצית את דמיונם של מטיילים רבים הוא מחילות מסתור. מערות אלה עשירות בכוכים נסתרים ובמנהרות צרות. מהמערות האלה, כך משערים, הגיחו לוחמיו של בר-כוכבא ותקפו את הלגיונות הרומאים שנשלחו לדכא את המרד שהתחולל בשנים 132-135 לספירה.

צמחייה

בשטחים הפתוחים שמסביב ליער שחריה מתפתחת בעיקר צמחיית בתה - צמחייה שבה שולטים בעיקר שיחים ובני שיח ועשבונים רב שנתיים. השיח הנפוץ ביותר הוא אשחר ארצישראלי, הניכר בעליו הקטנים, בפירות הכדוריים המשחירים שלו ובענפיו המסתיימים בחודים קוצניים. נפוצים כאן מאוד סירה קוצנית וזקנן שעיר - עשב רב-שנתי שמוצאו ממזרח אפריקה, שהתבסס היטב בין סלעי השפלה. כדאי לשים לב לאזוב מצוי, שעליו האפרפרים משמשים בסיס להכנת התבלין המפורסם זעתר (הצמח מוגן ואסור בקטיף). בחורף אפשר למצוא כאן נרקיסים. מבין העצים מגיחות רקפות רבות ואחרי הגשם מציצות בין העצים פטריות, רובן אורניות. בשעות הבוקר של ראשית הקיץ פורחים שיחי הצלף בפרחים גדולים ולבנים.

דרכים ביער

דרכי היער המתוארות בדפדת זו עבירות לרכב פרטי ומביאות את המטייל אל החניונים ואל האתרים שבו.

דרך היער הראשית

הדרך מסתעפת מכביש בית גוברין-קרית גת וסלולה לכל אורכה. הדרך חד-סיטרית. היא מקיפה את לב היער במסלול מעגלי ומסומנת בחיצים ירוקים.

הדרך עוברת תחילה בחניון עמק החרובים ומגיעה לבית היערן ולחניון

המרכזי שבלב היער. לידו ניצב מגדל התצפית. המגדל סגור למבקרים. קק"ל מתכננת לנצל אותו בעתיד לחלל תצוגה שיספר על הקמת היער ועל האזור.

מהחניון המרכזי נמשכת הדרך לחניון הנופש הפעיל ואחר כך היא מגיעה למצפור הצופה מערבה ומשם שבה לכניסה ליער.

דרך קדם

באזור חניון עמק החרובים מסתעפת דרך קדם ממזרחה (ימינה) מדרך היער הראשית. הדרך מסומנת בחצים בצבע אדום.

כ-100 מטרים במעלה הדרך הכשירה קק"ל את חניון כבשן הסיד, שנמצא כפי שמעיד שמו ליד כבשן סיד קדום. הדרך נמשכת בשולי היער ומעניקה מבט לעבר תל מרשה והרי חברון, מגיעה לחורבת כרוע ומשם שבה ומתחברת לדרך היער הראשית. הביקור בחורבת כרוע נגיש לאנשים עם מוגבלויות.

צ'וואו הוואם

ערוגות הבושם הוא שמו של גיא קטן נטוע חרובים. דרך קצרה, היורדת לאורך הגיא, מחברת בין שני קטעים של דרך היער הראשית. הדרך מסומנת בחיצים בצבע חום.

בקצה העליון של הגיא יצרה קק"ל חלקת ניסוי של צמחי תבלין ובהם מינים שונים של מרווה, אזוביון, קורנית מקורקפת, זוטה לבנה ורוזמרין. בין הערוגות צומח ווטיבר, צמח דגני בעל עלים ארוכים ששורשיו משמשים בתעשיית הבשמים. מול חלקה הזו ניטעו צמחים חסכנים במים.

אזוביון דגול

שבילים להולכי רגל

שביל הגיתות

שביל רגלי המוליך מחניון כבשן הסיד לחורבת כרוע. השביל עובר ליד חציבות בסלעים, שזוהו כחלקים של גיתות קדומות. אורך השביל כ-600 מטרים והוא מסומן בצבע כחול.

שביל בית הבד

במדרון הצפוני של היער התגלו שרידי בית בד ובהם אבני מפרכה - אבנים גדולות ומרשימות חצובות בצורה מעגלית. אבנים אלה שימשו לריסוק זיתים בשלב הראשון של הפקת השמן מהזיתים. עוד נחשפו במקום ספולולים חצובים באבן וגיתות לדריכת ענבים. השביל מעגלי, מסומן בצבע שחור ומשך הטיול בו כ-15 דקות.

אתרים ביער

חורבת כרוע

חורבת כרוע משתרעת על פני 30 דונם בחלקו הצפוני של היער. השם העברי של החורבה שומר על צליל שמה הערבי, ח'ירבת ח'רוע, שפירושו - חורבת הקיקיון. ליד החורבה הכשירה קק"ל חניון ובו שולחנות פיקניק וברזי מים.

בחורבת כרוע נערכו חפירות ארכיאולוגיות שחשפו שרידי מבנה ציבורי ובור מים עתיק. במבנה התגלו שלוש שכבות: השכבה העליונה, המאוחרת, כוללת גדרות צאן. השכבה השנייה מתוארכת לתקופה הביזנטית. בתקופה זו נבנה במקום מבנה בן שני חדרים שאורכו 16 מטרים ורוחבו שמונה מטרים. מעט מאוחר יותר נוסף חדר שלישי בצדו המזרחי של המבנה. המבנה בנוי בציר מזרח-מערב, לכיוון ירושלים, וייתכן שתפקד כבית כנסת. השכבה התחתונה של המבנה, הקדומה ביותר, לא נחקרה.

בור המים הסמוך למבנה עשוי בצורת מלבן. הוא מטיח שלוש שכבות טיח ומקורה (חלק מהתקרה נהרס). בתקרה נמצא פתח שדרכו אפשר היה לשאוב מים מהבור. גרם המדרגות, שנותרו ממנו חמש מדרגות שלמות, יורד אל המפלס התחתון של הבור. קיומן של המדרגות הוא בסיס להשערה שהבור שימש בתקופה מסוימת מקווה טהרה.

■ המתחם נגיש לאנשים עם מוגבלויות.

נחלה, אכזר וטאה

בחניון מגדל התצפית מוצבים פסלים בצורת נמלה, חרגול ולטאה, המשמשים מתקני משחק לילדים ומותאמים במיוחד לבעלי קשיים מוטוריים וללקויי ראייה. המתקנים עשויים ברזל ועליו רשת ושכבות בטון לבן, שעליהן מודבקת קרמיקה צבעונית. הפסלים, יצירתם של האומנים איגור סרגיי ורוסלן סרגייב, הוצבו ביער בסיוע הקרן לפיתוח שירותים לנכים של המוסד לביטוח לאומי.

כבשן סיד

הכבשן שוכן סמוך לחניון הנושא את שמו, בצד דרך קדם. זהו בור חפור באדמה ומדופן באבנים. בכבשן שרפו אבני גיר כדי להופכן לסיד. במקרה שלפנינו השתמר הכבשן היטב ושוחזר. עומקו כ-6 וקוטרו כ-4 מטרים.

אין יודעים באיזו תקופה בדיוק החל האדם לייצר סיד, אך ברור שמדובר במוצר חיוני. בסיד טייחו בורות מים כדי למנוע חלחול ולשמור בהם את הנזל היקר מבלי לאבד אף טיפה.

כאשר הכבשן פעל הניחו בתוכו את אבני הגיר המיועדות לשריפה. מעל חלל הכבשן בנו מבנה אבן דמוי כיפה שאטם את הכבשן. לתוך החלל החדירו בפתח מיוחד חומר בעירה והסיקו בו את הכבשן. כאשר הכיפה החלה להאדים, היה זה אות כי הגיעה השעה להפסיק את אספקת חומר הבעירה. אז סתמו את פתח ההסקה והמתינו שלושה עד שישה ימים, בהתאם לגודל הכבשן. לאחר שהכבשן התקרר פירקו את הקירות והוציאו את התוצר - "סיד שרוף". לפני השימוש בחומר ערבבו את הסיד השרוף במים כדי ליצור "סיד כבוי" ובו השתמשו לטיוח קירות, לחיטוי ולשימושים נוספים

חניוני נופש

חניון עמק החרובים בכניסה ליער - שולחנות פיקניק, אשפתונים, ברזיות.

חניון כבשן הסיד ע"ש הוכמן - שולחנות, אשפתונים, מעמדים למנגל, כבשן סיד.

חניון עמק החרובים המזרחי - שולחנות, ברזייה, אשפתונים, מעמדים למנגל, כבשן הסיד.

חניון חורבת כרוע - שולחנות, ברזייה, מעמדים למנגל, אשפתונים, חורבת כרוע. החניון מונגש לאנשים עם מוגבלויות.

חניון המלאכים - ליד מגדל התצפית ובית היערן. שולחנות, שולחנות נגישים, ברזיות, אשפתונים, מעמדים למנגל, מתקני משחק פיסוליים נגישים.

חניון "האקדמיה לתירוש" - שולחנות, ברזיות, אשפתונים, מעמדים למנגל.

מצפור השפלה - ספסלים.

קרון קימת לישראל יער המלאכים-שחריה

קק"ל מאמן הקהילה האקדמיה לתירוש

קק"ל משקיעה משאבים רבים להגברת המעורבות של הקהילה בחיי היער ובאתרי הטבע והמורשת שבסביבתו. באמצעות דו-שיח זה מתאימה קק"ל את יערותיה לצורכי הקהילה ולרווחתה ותורמת להגברת ההזדהות של התושבים עם סביבת מגוריהם.

במדרון הצפוני של היער, בין בית היערן למצפור השפלה, שיתפו קק"ל ורשות העתיקות את הקהילות הסמוכות ליער במבצע הפירות שנועד לחשוף ריכוז גדול של גיתות חצובות בסלע. מלבד גת גדולה אחת, שאר הגיתות זעירות ממש, עשויות משטח רדוד החצוב בסלע לעומק שניים עד שלושה ס"מ. משטח הדריכה נוטה בשיפוע מתון לבור איגום קטן, שקלט אליו את התירוש. התופעה יוצאת דופן והחופרים, בחצי קריצה, העניקו למקום את הכינוי "האקדמיה לתירוש", כאילו היה זה מקום שבו למדו להכין גיתות.

בחפירות לקחו חלק תלמידי בתי ספר משדרות, מבאר שבע ומקיבוץ צרעה ועובדי מפעל HP שבקרית גת.

לפרטים והרשמה לאירועים וטיולים מודרכים
מוקד קו ליער | 1-800-350-550
אתר קק"ל באינטרנט | www.kkl.org.il

למסלולי טיול ברחבי הארץ
מגזין הטיולים האינטרנטי של קק"ל
e ירוק | www.eyarok.org.il

למסלולי האופניים של קק"ל
בשטח עם קק"ל

0818

הנתונים הפרטים המופיעים בדפדפת זו, מובאים לידיעת הציבור ולתועלתו. קק"ל אינה נושאת באחריות לשוניים שיתרחשו בשטח ולנזקים כלשהם העלולים להיגרם למטיילים בעטיים.

הודפס על נייר אקולוגי, ידידותי לסביבה

הצטרפו אלינו לדף הפייסבוק
קרון קימת לישראל

כתיבה: יעקב שקולניק | צילומים: יעקב שקולניק, יוסי זמיר, מלכה בראקי, טליה ליבשיץ, נעמי דרר, ארכיון הצילומים של קק"ל | מפה ומיפוי: אביגדור אורגד עיצוב: איקן מס - פתרונות מיתוג | בהוצאת יחידת הפרסומים, אגף קשרי ציבור ובשיתוף מח' קהילה ויער - צפון הנגב, קרון קימת לישראל ©

קרון קימת לישראל
K K L - J N F

צא לנוף
יער המלאכים-שחריה
צפון הנגב

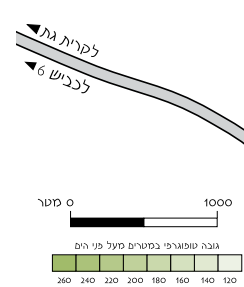
הוראות התנהגות ובטיחות למטיילים

- מטיילים יקרים, למען בטיחותכם, הקפידו על הכללים האלה:
    - האחריות לשלומכם בעת ביקורכם ביער והשימוש במתקניו חלה עליכם. אל תסכנו את עצמכם ואת המבקרים האחרים. התאימו את פעילותכם לתנאי השטח ומוג האוויר הצטיידו בהתאם.
    - השתמשו אך ורק בדרכים ובשבילים המסומנים על ידי קרון קימת לישראל או הוועדה לשבילי ישראל. דרכי היער מיועדות לכלי רכב, להולכי רגל ולרוכבים גם יחד. הישמרו והתנהגו בהתאם. התאימו את תנועתכם לתנאי הדרך. היזהרו מהחלקה ומדרכים בוציות.
    - אל תיכנסו ואל תתקרבו לבורות, למערות, למבנים וכדומה. אין להתקרב לשפת מצוקים, גלישת צוקים וטיפוס עליהם - אסורים.
    - אין להיכנס למקווי מים ואין לשתות מהם.
    - היזהרו באש. אל תבעירו אש אלא במקומות ובמתקנים המיועדים לכך. בסיום הפעילות הקפידו לכבות את האש כליל.
    - שמרו על הניקיון. אספו את האשפה למתקנים המיועדים לכך, או קחו אותה עמכם.
    - אין להתוות או לשלט דרכים ושבילים ולהקים מתקן כלשהו ביער.
    - היער ומתקניו פתוחים בשבילכם ולהנאתכם. שמרו על החי, על הצומח ועל הדומם שביער.
    - השיייה ביער בשעות החשיכה אסורה. השיייה בשעות החשיכה תתאפשר בתנאי שיינתן בה מענה בטיחותי כנדרש.
- למוקד "קו ליער" של קק"ל התקשרו: 1-800-350-550

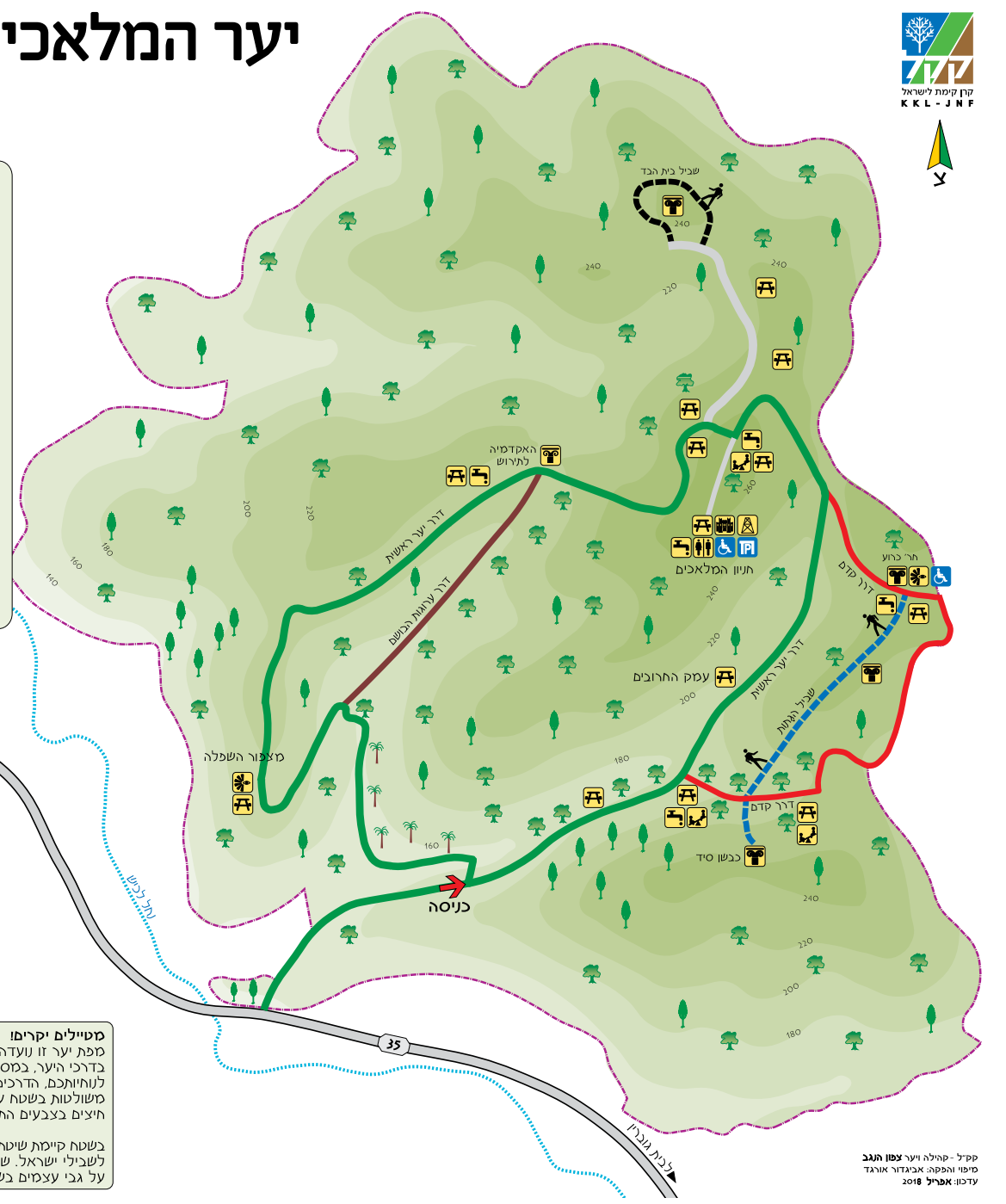
יער המלאכים-שחריה

מקרא

כביש	==
דרך רכב	==
עמקי צבע הסימון בשטח	==
שביל הולכי רגל	==
עמקי צבע הסימון בשטח	==
כניסה ליער	←
תנוון קק"ל	☐
מצפור	☐
אתר ארכיאולוגי	☐
אתר לשימור	☐
שרותים	☐
ברז מים	☐
מתקני משחק	☐
מגדל תצפית אש	☐
תניה	☐
הגנשה לאנשים	☐
עם מוגבלות	☐

מטיילים יקרים!
מפת יער זו נועדה לסייע לכם להתמצא בדרכי היער, במסלולי הטיול ובאתרים שבו. לנוחיותכם, הדרכים המופיעות במפה משולטות בשטח על גבי עמודי עץ נושאי חיצים בצבעים התואמים את צבען במפה. בשטח קיימת שיטת סימון נוספת של הוועדה לשבילי ישראל, שיטה זו מסומנת על גבי עצמים בשטח.

כרטיס אורנג' סאכרה

שרידי חורבת מסארה נמצאים בשוליים הדרומיים-מזרחיים של יער המלאכים, מעט מחוץ ליער. החורבה מילאה תפקיד במלחמת העצמאות במערך הלחימה נגד הפולש המצרי. במבצע יואב, שנערך בין ה-15 ל-22 באוקטובר 1948, ביקש צה"ל לדחוק את הצבא המצרי מהנגב ולחלץ את היישובים העבריים מהמצור שהיו נתונים בו. גדוד 53 של חטיבת גבעתי נעץ טריזים עמוקים בקו המצרי, בין בית גוברין לעיראק אל-מנשיה (אזור קרית גת) כדי לנתק את הכוח המצרי שחלש על הארץ למלוא רוחבה כמעט. חיילי פלוגה ג' של הגדוד השתלטו על חורבת מסארה ופלוגה ד' של הגדוד כבשה את חורבת א-ראעי, שמדרום לכביש 35 של ימינו. טריז זה ואחרים שיבשו את דרכי התנועה של המצרים והכשירו את הקרקע לקראת המשך המתקפה עליהם. שלט מידע על המקום מוצב ביער המלאכים, ליד חורבת כרוע.

איך להגיע

נכנסים ליער מכביש קרית גת-בית גוברין (כביש 35), כ-4 ק"מ ממזרח לקרית גת. דרך סלולה יוצאת מהכביש צפונה (וייז: יער המלאכים שחריה).

הגבולות המסומנים במפה הינם להתמצאות כללית בלבד. יובהר כי שטח היער/פארק המסומן במפה אינו בהכרח "שטח קק"ל".